

**КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ;
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО**

УДК 343.347.2(477)

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2024.3.09>

Олександр Володимирович Шамсутдінов,

*кандидат юридичних наук, старший дослідник,
Міжвідомчий науково-дослідний центр
з проблем боротьби з організованою
злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України,
відділ досліджень проблем протидії екстремізму, тероризму
та їх фінансуванню (провідний науковий співробітник);*

 <https://orcid.org/0000-0002-9325-9227>,
e-mail: sun091141@gmail.com

**ЗАРАЖЕННЯ ЛЮДИНИ ЗБУДНИКОМ ІНФЕКЦІЙНОЇ ХВОРОБИ:
АНАЛІЗ КОНСТРУКТИВНИХ ОБ'ЄКТИВНИХ ОЗНАК СКЛАДІВ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ**

Вироблено науково обґрунтований підхід до уніфікації кримінальної відповідальності за зараження людини інфекційними хворобами. Проаналізовано дефініції, використані законодавцем для визначення конструктивних об'єктивних ознак складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 130, 131, 133 Кримінального кодексу України. Встановлено, що такі дефініції не узгоджуються з термінологією базових нормативних актів у сфері охорони здоров'я, до яких слід звертатися при кваліфікації зазначених правопорушень. Сформульовано оптимальний варіант редакції основного складу кримінального правопорушення, яке полягає в інфікуванні людини збудником хвороби, що є небезпечною для її життя.

Ключові слова: кримінально-правова норма, венерична хвороба, вірус, збудник, інфікування, знаряддя вчинення кримінального правопорушення.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

На нашій планеті щорічно фіксується близько 2 млрд випадків зараження різними інфекціями, від чого помирає до 17 млн людей. За даними Міністерства охорони здоров'я України, на інфекційні та паразитарні хвороби у 2021 році хворіло понад 8,3 млн громадян України, а у 2022 році – понад 5,3 млн.

Однією з найнебезпечніших біологічних загроз залишається вірус імунодефіциту людини, зараження яким може призвести в подальшому до захворювання на СНІД і передчасної смерті. Україна

сьогодні посідає друге місце серед країн європейського регіону за кількістю ВІА-інфікованих людей¹. Загроза поширення зараження ВІА у нашій державі, попри зусилля державних та міжнародних інституцій, суттєво не зменшується, зокрема через розв'язану державою-агресоркою повномасштабну загарбницьку війну.

Війни й інші форми збройних конфліктів спричиняють зростання захворюваності та смертності як серед військовослужбовців, так і серед цивільного населення. Зокрема, погіршення згаданих показників в Україні під час війни зумовлене вимушеним переміщенням населення, недостатньою доступністю медичної допомоги, відсутністю належного постачання води та їжі, психічним перенавантаженням, фінансовими труднощами. Ці самі причини в поєднанні зі збільшенням скученості населення, погіршенням гігієнічних заходів і порушенням імунізаційних кампаній спричиняють поширення інфекційних хвороб [1, с. 15–17].

Інфекційні хвороби, що передаються переважно статевим шляхом, негативно впливають на репродуктивне здоров'я та генофонд нації. Вони здатні викликати переривання вагітності та безпліддя, захворювання плоду чи новонародженого, порушення або втрату репродуктивної функції, простатит, нервово-психічні та сексуальні порушення, онкологічні хвороби тощо. Такі посягання на біологічну безпеку спричиняють також економічні втрати, пов'язані з лікуванням і профілактикою цих хвороб. Тож поширення небезпечних інфекційних хвороб вимагає використання у протидії таким біологічним загрозам не лише медико-профілактичних, а й правових заходів, зокрема кримінально-правових. Так, до Кримінального кодексу України (далі – КК України) включено норми, що передбачають відповідальність за зараження людини інфекційними хворобами, як-от ст. 130 «Зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби», ст. 131 «Неналежне виконання професійних обов'язків, що спричинило зараження особи вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби», ст. 133 «Зараження венеричною хворобою»².

¹ За даними Центру громадського здоров'я МОЗ України, станом на 1 липня 2024 року під медичним наглядом у країні перебувало 156,5 тис. ВІА-позитивних людей, що становить 381,8 на 100 000 населення (див.: Статистика з ВІА/СНІДу // Центр громадського здоров'я МОЗ України : офіц. сайт. URL: <https://phc.org.ua/kontrol-zakhvoryuvan/vilsnid/statistika-z-vilsnidu> (дата звернення: 15.08.2024)).

² Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 15.08.2024).

Водночас більшість вчинюваних кримінальних правопорушень, що передбачені статтями 130, 131, 133 КК України, залишаються латентними. Наприклад, за офіційними даними, у 2022 році в Україні було зареєстровано 12 212 випадків інфікування ВІЛ-інфекцією¹, однак за цей же період обліковано лише шість кримінальних правопорушень, відповідальність за які передбачена статтями 130 і 131 КК України. У 2018 році було зареєстровано 88 809 випадків інфікування венеричними хворобами², а за ст. 133 КК України обліковано тільки одне кримінальне правопорушення. Загалом упродовж 2013–2023 років всього в 11 випадках зараження венеричною хворобою були розпочаті досудові розслідування, проте до суду з обвинувальним актом жодного кримінального провадження направлено не було³. Таку низьку ефективність зазначених кримінально-правових норм можна пояснити як чинниками, зумовленими способом життя та мотивами потерпілих, неналежною якістю роботи правозастосовних органів тощо, так і вадами конструкції їхніх диспозицій.

У цьому контексті набуває актуальності дослідження змісту конструктивних об'єктивних ознак складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 130, 131, 133 КК України.

Стан дослідження проблеми

Окрім кримінальні правопорушення проти біологічної безпеки, які полягають у зараженні людини збудниками інфекційних хвороб, були предметом комплексних монографічних досліджень О. Д. Гринь (2013), Є. В. Корнієнко (2013) та В. Є. Михайлова (2011). За їх результатами дослідниками формулювались нормотворчі пропозиції з метою вдосконалення кримінально-правової політики нашої держави в цій сфері. Зокрема, пропонувались доповнення складів досліджуваних кримінальних правопорушень тими чи іншими кваліфікуючими ознаками. Є. В. Корнієнко, крім того, аргументувала доцільність запровадження в диспозицію ст. 130 КК України уніфікованого поняття «невіліковна інфекційна хвороба, що є небезпечною для життя людини».

¹ Щорічний звіт про стан здоров'я населення України та епідемічну ситуацію за 2022 рік. Київ, 2023. С. 23 URL: <https://moz.gov.ua/uploads/skeditor/документи/Документи%202024/документи%2001-2024/29-01-2024/1/Щорічн%20звіт%20про%20стан%20здоров'я%20та%20епідемічну%20ситуацію%20за%202022%20рік.pdf> (дата звернення: 15.08.2024).

² Україні стали менше хворіти на венеричні захворювання // УНН : сайт. 15.03.2019. URL: <https://unn.ua/news/ukrayintsi-stali-menshe-khvoriti-na-venericzni-zakhvoryuvannya> (дата звернення: 15.08.2024).

³ Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування // Офіс Генерального прокурора : сайт. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 15.08.2024).

У дисертаційних роботах В. В. Балабко (2013), К. В. Катеринчук (2018), Г. В. Чеботарьової (2011), Є. Е. Чернікова (2020), Ю. О. Шопіної (2020), монографіях Л. П. Брич (2010), О. Ф. Бантишева, В. О. Глушкова, О. В. Копана, С. А. Кузьміна, О. В. Шамара (2011) також розглядалися деякі ознаки складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 130, 131, 133 КК України, однак лише в загальному контексті. Більш детально обрану проблематику висвітлено іншими вітчизняними науковцями в низці публікацій. Зокрема, розглянувши проблемні питання кваліфікації зараження венеричною хворобою (ст. 133 КК України), І. В. Павленко вказує на відсутність нормативно-правового акта з переліком венеричних хвороб, тому вказану прогалину вважає за можливе усунути шляхом заміни терміна «венерична хвороба» в диспозиції відповідної кримінально-правової норми на словосполучення «інфекції, що передаються статевим шляхом» [2]. Аналізуючи об'єктивні ознаки складу злочину, передбаченого ст. 133 КК України, О. Л. Старко також звертає увагу на відсутність переліку венеричних хвороб, який пропонує визначити у спеціальному нормативному акті. Дослідниця вважає також за доцільне криміналізувати свідоме поставлення в небезпеку зараження венеричною хворобою з метою профілактики поширення таких захворювань [3]. К. Д. Янішевська, за результатами дослідження особливостей кримінально-правової та кримінологічної характеристики зараження вірусом імунодефіциту людини або іншою невііаіковною інфекційною хворобою (ст. 130 КК України), робить висновок, що криміналізація такого злочину найбільше сприятиме боротьбі з цим явищем, та пропонує впровадити додаткове покарання у вигляді примусового лікування [4]. Н. О. Гуророва, Т. О. Михайліченко і Ю. Ю. Забуга, навпаки, обґрунтовують необхідність виключення із КК України спеціальних норм (статей 130 і 133), які фактично передбачають відповідальність хворої людини за зараження інфекційною хворобою та сприяють стигматизації такої категорії осіб [5].

Отже, попри значний внесок, який зробили вказані вчені в дослідження кримінальної відповідальності за зараження людини (людей) збудниками інфекційних хвороб, єдиний доктринальний підхід до характеристики кримінальних правопорушень, передбачених статтями 130, 131, 133 КК України, не вироблено; на доцільність криміналізації відповідних посягань висловлені діаметрально протилежні думки. Вказане актуалізує дослідження змісту основних дефініцій, які характеризують об'єктивні ознаки складу кримінальних правопорушень, передбачених статтями 130, 131, 133 КК України.

Мета і завдання дослідження

Мета статті полягає у виробленні науково обґрунтованого підходу до уніфікації кримінальної відповідальності за зараження людини

інфекційними хворобами. З урахуванням визначеної мети дослідження визначено такі *завдання*: проаналізувати дефініції, що використані законодавцем для визначення конструктивних об'єктивних ознак складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 130, 131, 133 КК України; проаналізувати положення нормативних актів у сфері охорони здоров'я, до яких слід звертатися при кваліфікації зазначених правопорушень; встановити недоліки конструкції досліджуваних кримінально-правових норм, запропонувати шляхи їх усунення.

Наукова новизна дослідження

Висунуто гіпотезу, що неефективність кримінально-правових норм, передбачених статтями 130, 131, 133 КК України, зумовлена, зокрема, недоліками їхньої законодавчої конструкції. Встановлено неузгодженість дефініцій, наявних у диспозиціях цих норм, із термінологією нормативних актів у сфері охорони здоров'я, а також невідповідність між собою конструкцій об'єктивної сторони складів досліджуваних кримінальних правопорушень, ідентичних за механізмом заподіяння шкоди потерпілому. Запропоновано редакцію уніфікованого основного складу кримінального правопорушення, яке полягає в інфікуванні людини збудником хвороби, що є небезпечною для її життя.

Виклад основного матеріалу

Як влучно зауважує більшість науковців, що досліджували порушене питання, диспозиції бланкетних кримінально-правових норм, передбачених статтями 130, 131 і 133 КК України, сформульовані невдало, зокрема вони не відповідають базовим законодавчим та підзаконним актам у сфері охорони здоров'я, до яких слід звертатися під час кваліфікації посягань на біологічну безпеку, що проявляються в зараженні людини (людей) збудниками інфекційних захворювань.

Так, використаний законодавцем термін «невиліковна інфекційна хвороба, що є небезпечною для життя людини» (частини 1 і 4 ст. 130, ст. 131 КК України) в жодному іншому нормативно-правовому акті не зустрічається. Натомість Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 6 квітня 2000 року № 1645-III містить визначення таких понять, як «інфекційні хвороби», «небезпечні інфекційні хвороби», «особливо небезпечні інфекційні хвороби»¹, а наказом Міністерства охорони здоров'я України від 19 липня 1995 року

¹ Про захист населення від інфекційних хвороб : Закон України від 06.04.2000 № 1645-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14> (дата звернення: 15.08.2024).

№ 133 (далі – Наказ МОЗ № 133) затверджено перелік таких особливо небезпечних, небезпечних інфекційних та паразитарних хвороб людини¹. Тобто базові нормативні акти у сфері охорони здоров'я не оперують таким критерієм, як виліковність/невиліковність. І це зрозуміло, адже медико-біологічна наука не стоїть на місці, винаходяться нові методи та засоби лікування, і смертельно небезпечні хвороби, перед якими людство було безсилим, з часом стають лише одним із чинників негативного, але не критичного впливу на біологічну безпеку. Наприклад, у 2011 році Данія зупинила дію законодавства, яке криміналізувало зараження ВІЛ, у зв'язку з науковими розробками, котрі показали позитивний вплив антиретровірусної терапії на ВІЛ-інфікованих людей [6, с. 199].

Тож більш коректними вочевидь є такі категорії, як «летальність», «наявність клінічних протоколів надання медичної допомоги» тощо. Так, до переліку особливо небезпечних інфекційних хвороб, відповідно до Наказу МОЗ № 133, віднесено такі захворювання вірусної етіології: натуральна віспа, жовта гарячка, СНІД, хвороба Марбург, гарячки Ласса та Ебола, контагіозні вірусні гарячки, ящур, сказ тощо. Включення, наприклад, гарячки Ебола до вказаного переліку зумовлено тим, що це гостре інфекційне захворювання, спричинене вірусом Ебола (загальна назва для п'яти видів роду *Ebolavirus* з родини філовірусів); летальність серед госпіталізованих хворих становить 60–90 %, при внутрішньолікарняних спалахах сягає 100 %².

Указуючи на вади законодавчої регламентації кримінальної відповідальності за діяння, пов'язані із впливом на організм людини збудників інфекційних хвороб, А. П. Брич пропонує під іншою невиліковною інфекційною хворобою, що є небезпечною для життя людини, розуміти «хворобу, збудником якої є вірус, щодо якої в медичній науці та практиці відсутні належним чином апробовані й дозволені до застосування методи і засоби лікування, і яка при закономірному її розвитку через більш чи менш тривалий проміжок часу після інфікування призводить до смерті в більшості випадків» [7, с. 34].

¹ Про затвердження Переліку особливо небезпечних, небезпечних інфекційних та паразитарних хвороб людини і носійства збудників цих хвороб : наказ МОЗ України від 19.07.1995 № 133 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0133282-95> (дата звернення: 15.08.2024).

² Хвороба, спричинена вірусом Ебола // Центр громадського здоров'я МОЗ України : офіц. сайт. URL: <https://phc.org.ua/kontrol-zakhvoryuvannya/inshi-infekciyni-zakhvoryuvannya/osobливо-nebezpechni-infekcii/virusni-gemoragichni-garyachki/ebola> (дата звернення: 15.08.2024).

За таких умов, коли кримінально-правова термінологія не узгоджується з понятійним апаратом базових законодавчих актів у сфері охорони здоров'я, деякі дослідники в розпал пандемії COVID-19 вдалися до обґрунтування думки, що зараження вірусом SARS-CoV-2 слід кваліфікувати за ст. 130 КК України, адже інфекційне захворювання, спричинене коронавірусом, належить до особливо небезпечних, дуже швидко поширюється, за кількістю померлих наближається до ТОП-20 випадків смерті, не має усталеної та ефективної процедури лікування [8, с. 398; 9, с. 130]. Однак якщо брати до уваги дані офіційної статистики (зокрема, за підрахунками МОЗ України, на кінець 2021 року на коронавірусну хворобу в Україні захворіло 3,2 млн людей), то важко уявити, скількох осіб потрібно було би притягнути до кримінальної відповідальності за свідоме поставлення іншої особи в небезпеку зараження вірусом SARS-CoV-2.

Окрім того, згадане у статтях 130, 131 КК України зняття вчинення кримінального правопорушення, яким де-факто виступає вірус, не дозволяє де-юре кваліфікувати за відповідними статтями зараження або поставлення в небезпеку зараження людини такою небезпечною та особливо небезпечною інфекційною хворобою, збудник якої є не вірусної, а бактерійної, рикетсійної, пріонної, віроїдної, грибової етіології. Зокрема, йдеться про чуму, холеру, бруцельоз, туляремію, сибірку, сеп, туберкульоз, Ку-гарячку, лептоспіроз, хворобу Лайма, черевний тиф тощо. Такий підхід, що ґрунтується на логіко-граматичному методі тлумачення кримінально-правових норм, підтримується П. П. Андрушком [10, с. 271], А. П. Брич [11, с. 456], О. О. Дудоровим [12, с. 396] та деякими іншими науковцями.

Водночас низка вчених-правників, які також досліджували відповідні кримінально-правові норми, таку позицію не поділяють і під вірусом іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини, пропонують розуміти будь-які живі збудники (віруси, бактерії, гельмінти, інші патогенні паразити), продукти їхньої життєдіяльності (токсини), які передаються від заражених осіб здоровим і мають властивість масового поширення [13, с. 78; 14, с. 13; 15, с. 68]. Так, В. Є. Михайлов стверджує, що законодавець використав узагальнену термінологію, і вказівка на вірус не перешкоджає кваліфікації відповідних діянь за наявності хвороб іншої етіології (бактеріальної, пріонної тощо) поряд із вірусною [16, с. 11].

Аналіз наявної судової практики показав, що в переважній більшості проваджень про кримінальні правопорушення, передбачені ст. 130 КК України, йшлося про зараження іншої людини вірусом імунodefіциту особою, яка знала, що вона є ВІА-інфікованою. Водночас зустрічались справи, де обвинуваченими були хворі на відкриту

форму туберкульозу, збудником якого є різні види мікобактерій (частіше за все *Micobacterium tuberculosis*)¹.

Ми не можемо погодитися з таким вільним підходом до трактування однозначної законодавчої формули, використаної для характеристики обов'язкової об'єктивної ознаки складу кримінальних правопорушень, передбачених статтями 130, 131 КК України, яка безпосередньо впливає на кримінально-правову кваліфікацію пропривних посягань на біологічну безпеку, зокрема життя й здоров'я людини. Вочевидь криміналізація діянь, які призводять до зараження людини небезпечними інфекційними хворобами бактерійної, рикетсійної, пріонної, віроїдної, грибової та іншої етіології, є соціально зумовленою й необхідною, однак кримінально-правові норми, передбачені статтями 130 і 131 КК України, таку кримінально-правову заборону не встановлюють.

Не кращою є ситуація з дефініцією «венеричні хвороби», що застосовують у ст. 133 КК України. Адже цей застарілий термін, що з'явився ще в XVI столітті, об'єднує різні за етіологією, клінічними проявами та наслідками для здоров'я людини інфекційні захворювання, об'єднані єдиною ознакою – статевим способом передачі інфекції. Нині у вітчизняному законодавстві у сфері охорони здоров'я не вживають термін «венеричні хвороби», натомість використовують поняття «інфекції, що передаються переважно статевим шляхом» відповідно до Міжнародної статистичної класифікації хвороб та споріднених проблем охорони здоров'я Десятого перегляду (МКХ-10), прийнятої ВООЗ 1 січня 1993 року на 43-й Всесвітній асамблеї охорони здоров'я. Так, у Законі України «Про захист населення від інфекційних хвороб» міститься розділ IV, у якому йдеться про соціально небезпечні інфекційні хвороби: туберкульоз, інфекційні хвороби, що передаються статевим шляхом, СНІД, проказу. Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 7 квітня 2006 року № 203 затверджено форму № 9 «Звіт про захворювання, які передаються переважно статевим шляхом, грибові шкірні хвороби та коросту за 20__ рік»².

Водночас чітко визначеного переліку інфекційних хвороб, що передаються переважно статевим шляхом, не існує. Науковці та практики

¹ Постанова Ковпаківського районного суду м. Суми від 10.10.2012 : справа №1806/7358/12, провадження №4/1806/364/12 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/26846335> (дата звернення: 15.08.2024).

² Інструкція щодо заповнення форми звітності № 9 «Звіт про захворювання, які передаються переважно статевим шляхом, грибові шкірні хвороби та коросту за 20__ рік» : затв. наказом МОЗ України від 07.04.2006 № 203 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0494-06> (дата звернення: 15.08.2024).

керуються вищезгаданим наказом Міністерства охорони здоров'я України, яким на відповідальних осіб закладів охорони здоров'я покладено обов'язок повідомляти про випадки захворювання на сифіліс, гонококову інфекцію (гонорею), хламідійну лімфогранульому (венеричну), трихомоніаз та уrogenітальний мікоплазмоз. Також базовим нормативно-правовим актом у цій сфері вважається Міжнародна статистична класифікація хвороб, уведена в дію в Україні наказом Міністерства охорони здоров'я від 8 жовтня 1998 року № 297¹, яка до інфекцій, що передаються переважно статевим шляхом, відносить також шанкроїд, пахову гранульому, аногенітальну герпетичну вірусну інфекцію, а також інші хвороби, що передаються переважно статевим шляхом, не класифіковані в інших рубриках. Як зазначають дослідники, існує близько 30 хвороб, що передаються переважно статевим шляхом [17, с. 54].

Тож маємо так званий відкритий перелік інфекційних хвороб, статевий спосіб передачі збудників яких покладений в основу їх об'єднання в окрему групу та, як наслідок, криміналізації відповідних посягань на біологічну безпеку та здоров'я людини. При цьому загально визнано, що вид венеричної хвороби як об'єктивної ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 133 КК України, не впливає на кваліфікацію, хоча різні інфекційні захворювання чинять різний вплив на здоров'я потерпілого, а отже, відповідні протиправні діяння мають характеризуватися різним ступенем суспільної небезпечності. Так, до небезпечних інфекційних хвороб, тобто таких, що характеризуються важкими, стійкими розладами здоров'я людини й становлять небезпеку для її життя та здоров'я, віднесено лише сифіліс і гонорею (Наказ МОЗ № 133). Решта венеричних хвороб, таким чином, належать до ординарних інфекційних захворювань.

Убачаючи основними проявами посягань на здоров'я людини тілесні ушкодження, деякі представники вітчизняної кримінально-правової доктрини виокремлюють спеціальні види тілесних ушкоджень, до яких відносять зараження небезпечними інфекційними хворобами (статті 130, 131, 133 КК України) [15; 18, с. 87–88; 19, с. 57; 20, с. 47]. За таких умов значна частина інфекційних хвороб, що передаються переважно статевим шляхом (тобто ординарні), у разі їх вчасного діагностування та належного лікування не тільки не

¹ Про перехід органів і закладів охорони здоров'я України на Міжнародну статистичну класифікацію хвороб і споріднених проблем охорони здоров'я десятого перегляду : наказ МОЗ України від 08.10.1998 № 297 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0297282-98> (дата звернення: 15.08.2024).

становлять небезпеки для життя людини, а й не спричиняють тілесних ушкоджень, які мають ознаки тяжких або середньої тяжкості. Отже, цілком можливою є ситуація, коли суб'єкт, діючи із кримінальною протиправною самовпевненістю, вчиняє зараження потерпілого венеричною хворобою, яка характеризується як легкі тілесні ушкодження, тобто підлягає відповідальності за ч. 1 ст. 133 КК України, хоча за загальним правилом спричинення легких тілесних ушкоджень через необережність не є кримінально караним.

У цьому контексті зауважимо, що вчасне і системне надання комплексної медичної допомоги ВІЛ-інфікованим людям (антиретровірусна терапія, терапія опіатними агоністами, профілактика та лікування опортуністичних інфекцій, паліативна допомога тощо) робить їхнє життя повноцінним і мінімізує загрозу переходу від стадії вірусоносійства до захворювання на СНІД та передчасної смерті. Крім того, зараз ВІЛ/СНІД також можна віднести до інфекційних хвороб, що передаються переважно статевим шляхом, адже, відповідно до офіційних даних, переважна частка випадків інфікування ВІЛ-інфекцією в Україні припадає на статевий шлях¹.

Доречно також звернути увагу на той очевидний факт, що статевий шлях – це не єдиний спосіб зараження вказаними інфекційними хворобами. Зокрема, на підставі узагальнення матеріалів судово-слідчої практики щодо кримінальних проваджень зазначеної категорії криміналісти називають такі нестатеві способи зараження венеричною хворобою: порушення правил гігієни в побуті, сім'ї чи на роботі (через поцілунки, користування предметами вжитку, які контактували зі слизовими оболонками інфікованого, наприклад посудом, зубною щіткою, рушниками, білизною, цигарками тощо); внутрішньоутробне зараження плоду; внутрішньовенний або парентеральний спосіб (через шприци та інші медичні інструменти) [2, с. 208; 3, с. 136; 17, с. 54, 64]. Однак на кваліфікацію дій або бездіяльності особи зазначені способи інфікування венеричною хворобою не впливають.

Інакше кажучи, ключовим об'єктивним чинником, який зумовлює криміналізацію зараження людини інфекційним захворюванням, має бути не спосіб передачі живого збудника, а суспільна небезпечність цього захворювання: важкий клінічний перебіг, висока

¹ За даними Центру громадського здоров'я МОЗ України, тенденція до росту статевого шляху передачі ВІЛ-інфекції зберігається: у I півріччі 2023 року та I півріччі 2024 року переважна частка випадків інфікування ВІЛ-інфекцією припадала на статевий шлях (73,1 % та 80,0 % відповідно) (див.: Статистика з ВІЛ/СНІДу // Центр громадського здоров'я МОЗ України : офіц. сайт. URL: <https://phc.org.ua/kontrol-zakhvoryuvan/vilsnid/statistika-z-vilsnidu> (дата звернення: 15.08.2024)).

летальність і контагіозність, значна вірогідність порушення функцій організму потерпілого чи настання інших тяжких наслідків.

Окрім того, як вірно зауважує Н. М. Ергард, кримінально-правова норма, передбачена ст. 133 КК України, встановлює відповідальність за фактичне зараження іншої особи венеричною хворобою, тобто зазначене кримінальне правопорушення слід вважати закінченим із моменту прояву в потерпілого клінічних ознак венеричної хвороби (для різних венеричних хвороб інкубаційний період може тривати від декількох днів до кількох тижнів і навіть місяців), а не з моменту потрапляння до його організму збудника (вірусу) небезпечної інфекційної хвороби, як це передбачено частинами 2, 3, 4 ст. 130 та ст. 131 КК України [21, с. 42]. Вбачається, що така очевидна невідповідність конструкцій об'єктивної сторони складів кримінальних правопорушень, ідентичних за механізмом заподіяння шкоди потерпілому, має бути усунута. Зокрема, з урахуванням міркувань, викладених вище, універсальним способом виправлення дисбалансу між указаними кримінально-правовими нормами ми вважаємо впровадження в їх диспозиції такої об'єктивної ознаки, як зняття вчинення кримінального правопорушення – збудник хвороби. Подібну пропозицію у своєму дослідженні висловлює також А. П. Брич [7, с. 33].

Утім, запропонований підхід поділяють далеко не всі дослідники. Зокрема, В. Є. Михайлов закликає відмовитися від вказівки у ст. 130 КК України на вірус як на вид патогенного мікроорганізму (крім ВІЛ) і формулює таку назву цієї статті: «Зараження вірусом імунodefіциту людини чи іншою невеликою інфекційною хворобою» [16, с. 18, 20]. Аналогічну позицію займає й К. В. Катеринчук [22, с. 390]. Висновки Є. В. Корнієнко виглядають більш системними: вчена пропонує прибрати в диспозиції ст. 130 КК України слова «вірус імунodefіциту людини» та ввести уніфіковане поняття «невелика інфекційна хвороба, що є небезпечною для життя людини», встановивши відповідальність за створення небезпеки зараження чи зараження такою хворобою [14, с. 102–103].

Однак формулювання «зараження хворобою» вважаємо невдалим. Цей усталений вираз дійшов до нас із тих часів, коли людство ще достеменно не знало, що є тим чинником, який викликає хворобу. У цьому контексті доцільно звернутися до сучасного розуміння поняття «хвороба».

Класифікатор хвороб та споріднених проблем охорони здоров'я визначає хворобу як будь-яке відхилення від нормального анатомічного або функціонального стану організму, що асоціюється з певними ознаками та симптомами й відрізняється за своєю природою

від механічного ушкодження¹. У Законі України «Про захист населення від інфекційних хвороб» міститься визначення терміна «інфекційні хвороби»: розлади здоров'я людей, що викликаються живими збудниками (вірусами, бактеріями, рикетсіями, найпростішими, грибами, гельмінтами, кліщами, іншими патогенними паразитами), продуктами їхньої життєдіяльності (токсинами), патогенними білками (пріонами), передаються від заражених осіб здоровим і схильні до масового поширення (ст. 1)².

Тож нині прийнятною для використання в нормативно-правових актах, на нашу думку, є дефініція «зараження збудником інфекційної хвороби».

За таких умов доцільно розглянути також положення перспективного законодавства про кримінальну відповідальність за вчинення відповідних суспільно небезпечних діянь. Зокрема, у проекті нового Кримінального кодексу України (в редакції від 2 липня 2024 року), розробленому Робочою групою з питань розвитку кримінального права в складі Комісії з питань правової реформи при Президентові України, спеціальні норми, які встановлюють кримінальну відповідальність за зараження іншої людини небезпечними інфекційними хворобами, відсутні. Водночас розробниками в розділі 4.2 «Кримінальні правопорушення проти здоров'я людини» Проекту передбачено загальні норми про відповідальність за умисне та необережне спричинення тяжкої шкоди здоров'ю іншої людини (статті 4.2.6 і 4.2.9). При цьому під тяжкою шкодою здоров'ю розуміють, зокрема, зараження особливо небезпечною інфекційною хворобою або її збудником (підп. «д» п. 3 ч. 1 ст. 1.4.3)³.

Зважаючи на вищевикладене, підтримуємо тих дослідників, які схиляються до необхідності уніфікації відповідальності за зараження людини інфекційними хворобами, зокрема в межах однієї кримінально-правової норми (або двох, якщо вітчизняний законодавець піде шляхом, застосованим у проекті КК України, криміналізації необережного спричинення шкоди окремою нормою). Тож слід відмовитися від виокремлення в диспозиції статей будь-яких конкретних видів хвороб чи їх збудників. Окрім того, не можна погодитися з розробниками

¹ Класифікатор хвороб та споріднених проблем охорони здоров'я МК 025:2021. Видання офіційне (в одному томі). Київ : МОЗ України, 2021. 1670 с.

² Про захист населення від інфекційних хвороб : Закон України від 06.04.2000 № 1645-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14> (дата звернення: 15.08.2024).

³ Кримінальний кодекс України : контрольний текст проекту станом на 02.07.2024 // Новий Кримінальний Кодекс : сайт. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/07/03/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-stanom-na-02-07-2024.pdf> (дата звернення: 15.08.2024).

проекту нового КК України в частині залишення поза увагою зараження іншої людини збудником небезпечної інфекційної хвороби. У такому разі питання про кримінальну відповідальність за зараження пацієнта, клієнта, партнера чи будь-якої іншої людини черевним тифом, бактеріальною дизентерією, правцем, вірусним гепатитом, сифілісом та іншими хворобами відповідної групи, визначеними Наказом МОЗ № 133, набуватиме дискусійного характеру.

Підбиваючи підсумок, сформулюємо оптимальний, на нашу думку, варіант редакції основного складу кримінального правопорушення, яке полягає в інфікуванні людини інфекційною хворобою, що є небезпечною для її життя: зараження іншої людини збудником особливо небезпечної або небезпечної інфекційної чи паразитарної хвороби, що створило реальну небезпеку заподіяння їй смерті, тяжкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження.

Висновки

Наявні в диспозиціях кримінально-правових норм, передбачених статтями 130, 131, 133 КК України, дефініції не узгоджуються з термінологією базових нормативних актів у сфері охорони здоров'я. До того ж вказівка на вірус як на знаряддя вчинення кримінальних правопорушень (статті 130, 131 КК України) суттєво обмежує криміналізацію посягань на біологічну безпеку у формі поширення інфекційних хвороб, а відсутність у диспозиції будь-яких посилянь на знаряддя вчинення зараження венеричною хворобою (ст. 133 КК України) не виправданно відтерміновує момент закінчення цього кримінального правопорушення аж до появи в потерпілого клінічних проявів хвороби.

Чинне законодавство не містить переліків невиліковних та венеричних хвороб, отже, кваліфікація відповідних кримінально-протиправних проявів ґрунтується не на положеннях закону, а на попередній судовій практиці, здоровому глузді правозастосовників та рівні їхньої правосвідомості.

Суттєвим моментом також є те, що невиліковні інфекційні хвороби, які є небезпечними для життя людини, з часом перетворюються на виліковні, втрачають колишню смертельну небезпеку для людського життя, набувають ознак венеричних тощо. Тобто поступове збільшення розриву між нормами матеріального кримінального права й нормами медичного права все більше ускладнює кваліфікацію зараження іншої людини небезпечними інфекційними хворобами, створює проблеми при розмежуванні суміжних складів кримінальних правопорушень.

Зазначене свідчить про необхідність перегляду редакцій правових норм, передбачених статтями 130, 131, 133 КК України, у напрямі їх уніфікації та узгодження з чинним законодавством у сфері охорони здоров'я.

Список бібліографічних посилань: 1. Сухов Ю. О. Захворюваність і смертність під час воєн і збройних конфліктів: тенденції та закономірності. *Інфузія & Хіміотерапія*. 2022. №. 4. С. 15–19. DOI: <https://doi.org/10.32902/2663-0338-2022-4-14-19>. 2. Павленко І. В. Зараження венеричною хворобою: проблеми кваліфікації. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Серія: Політологія. Соціологія. Право. 2016. Вип. 1/2 (29/30). С. 207–210. 3. Старко О. Зараження венеричною хворобою: об'єктивні ознаки складу злочину. *Історико-правовий часопис*. 2015. № 1 (5). С. 135–138. 4. Янішевська К. Д. Особливості кримінально-правової та кримінологічної характеристики зараження вірусом імунодефіциту людини або іншою невиліковною інфекційною хворобою. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 351–354. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-2/91>. 5. Гуторова Н. О., Михайліченко Т. О., Забуга Ю. Ю. Окремі правові питання епідемічної безпеки під час війни в Україні. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2023. Вип. 45. С. 11–23. DOI: <https://doi.org/10.31359/2079-6242-2022-45-11>. 6. Тарас М. Криміналізація передачі ВІА-інфекції та права людей, які живуть з ВІА/СНІДом. Європейські перспективи. 2013. № 9. С. 198–206. 7. Брыч А. П. Преступления против здоровья и против безопасности жизни и здоровья по законодательству Украины. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2010. 116 с. 8. Янішевська К. Д., Івахнюк Т. В., Савицька І. В. До питання криміналізації зараження коронавірусною хворобою. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 396–399. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-8/97>. 9. Кузємбаєв О. С. Нормативні підстави кримінальної відповідальності в Україні за зараження коронавірусом SARS-CoV-2 (COVID-19) // Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.) : у 3 т. / відп. ред. М. Р. Аракелян. Одеса : Гельветика, 2020. Т. 3. С. 129–132. 10. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: за станом законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України на 1 грудня 2001 р. / Ю. В. Александров, П. П. Андрушко, В. І. Антипов та ін. ; за ред. С. С. Яценка. Київ : А.С.К., 2002. 936 с. 11. Брыч А. Спільні та розмежувальні ознаки складів злочинів, передбачених ст. 130 КК України «Зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби», із суміжними складами злочинів. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2003. Вип. 38. С. 454–467. 12. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / А. М. Бойко, А. П. Брыч, О. О. Дудоров та ін. ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 11-те вид., перероб. та допов. Київ : Дакор, 2019. 1384 с. 13. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна ; 5-те вид., допов. Харків : Право, 2013. Т. 2: Особлива частина. 1040 с. 14. Корнієнко Є. В. Кримінально-правова характеристика зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної хвороби : дис. ... канд. юрид.

наук : 12.00.08. Київ, 2013. 249 с. **15.** Відповідальність за передбачені Розділом II Особливої частини Кримінального кодексу України злочини у сфері професійної діяльності медичних працівників та спеціальні види тілесних ушкоджень : монографія / О. Ф. Бантишев, В. О. Глушков, О. В. Копан та ін. ; за заг. ред. В. О. Глушкова. Київ : МНДЦ при РНБО України, 2011. 137 с. **16.** Михайлов В. Є. Кримінальна відповідальність за зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної хвороби: соціальна обумовленість та склад злочину : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2011. 25 с. **17.** Павелко Ю. Р. Методика розслідування злочинів, пов'язаних із зараженням вірусом імунодефіциту людини чи іншою невиліковою інфекційною хворобою або венеричною хворобою : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2019. 235 с. **18.** Кваліфікація злочинів : навч. посіб. / Г. М. Анісімов, О. О. Володіна, Ю. П. Дзюба та ін. ; за ред. М. І. Панова. Харків : Право, 2016. 356 с. **19.** Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2015. 680 с. **20.** Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / Ю. В. Александров, О. О. Дудоров, В. А. Клименко та ін. ; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. 3-тє вид., перероб. та допов. Київ : Атіка, 2009. 744 с. **21.** Ергард Н. М. Правові питання, пов'язані із зараженням людини інфекційними хворобами // Формування національних і загальнолюдських цінностей у студентів медичних і фармацевтичних ВНЗ України : матеріали XIII Міжнар. наук. конф. (м. Київ, 23 берез. 2013 р.) / Мін-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т вищої освіти Акад. пед. наук України. Київ : ФОП Сіренко О. В., 2013. С. 39–44. **22.** Катеринчук К. В. Кримінально-правова охорона здоров'я особи: доктринальні, законодавчі та правозастосовчі проблеми : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2019. 559 с.

Надійшла до редакції 16.08.2024

Прийнята до опублікування 18.09.2024

Shamsutdinov O. V. Human infection with an infectious disease agent: analysis of constructive objective features of criminal offences

With a view to confirming the hypothesis that the ineffectiveness of criminal law provisions under Articles 130, 131, 133 of the Criminal Code of Ukraine is due to the shortcomings of their legislative design, the author analyses the definitions used by the legislator to determine the constructive objective features of criminal offences under Articles 130, 131, 133 of the Criminal Code of Ukraine. The author establishes that they are inconsistent with the terminology of healthcare regulations which should be used when qualifying encroachments on biological safety manifested in infection of a person (persons) with infectious disease agents.

The article states that current legislation does not contain any lists of incurable and venereal diseases. On this basis, it is concluded that the qualification of the relevant criminal

offences is not based on the provisions of legislation, but on the previous court practice, common sense of law enforcement officers and the level of their legal awareness.

The view is supported that the indication of a virus as an instrument of criminal offences (Articles 130, 131 of the Criminal Code of Ukraine) significantly limits the criminalisation of encroachments on biological security in the form of spread of infectious diseases.

Attention is drawn to the discrepancy between the constructions of the objective side of the *corpus delicti* of criminal offences under Articles 130 and 133 of the Criminal Code of Ukraine, which provide for an identical mechanism of causing harm to the victim. It is established that the absence of any references in the disposition of Article 133 of the Criminal Code of Ukraine to the means of infection (live pathogen) unjustifiably delays the moment of termination of this criminal offence until the victim develops clinical manifestations of the disease.

Finally, the conclusion is made that the gradual widening of the gap between the substantive criminal law and medical law makes it increasingly difficult to qualify the infection of another person with dangerous infectious diseases and creates problems in delimiting related *corpus delicti* of criminal offences.

The editorial wording of the unified basic elements of a criminal offence consisting in infecting a person with a pathogen which is dangerous to his/her life is proposed.

Key words: criminal law provision, venereal disease, virus, pathogen, infection, instrument of criminal offence.

